

IGNATIO BUTTITTA¹, ITALIA

Cuvine-cheie: Sicilia, Săptămâna Mare, pâinea ritualică.

Despre tipurile de pâine consumate în Săptămâna Mare în Sicilia: colăceii *panaredda* din Santa Caterina Villarmosa

Rezumat

Obiceiurile din Săptămâna Mare în Sicilia păstrează, în special în satele cu tradiție agricolă, un simbolism ritualic ce amintește de cutume îndepărtate în timp. Printre simbolurile ritualice de origine probabil precreștină, se pot observa diverse forme de pâine ritualică și modalități specifice de consum colectiv. În special, în Santa Caterina Villarmosa, un oraș din inima Siciliei, în Joia Mare se pregătesc și se consumă niște colăcei speciali în formă de vulvă, numiți *panaredda*. Aceștia sugerează un simbolism sexual subtil, nesesizat de credincioși, care promovează fertilitatea, repetând astfel gesturi documentate în Sicilia de literatura antică.

---

¹ Prof., univ., dr. Universitatea Palermo.

Keywords: Sicily, Holy Week, ritual bread.

On the Types of Bread Consumed During Holy Week in Sicily: the *Panaredda* Bread of Santa Caterina Villarmosa.

Summary

The customs of Holy Week in Sicily, particularly in villages with an agricultural tradition, are rich in ritualistic symbolism that dates back to ancient times. Among these ritual symbols, which likely have pre-Christian origins, are various forms of ritual bread and specific methods of communal consumption. In particular, the town of Santa Caterina Villarmosa, located in the heart of Sicily, prepares special vulva-shaped bread rolls called *panaredda*, which are eaten on Maundy Thursday. These bread rolls suggest a subtle sexual symbolism, often overlooked by the faithful, that promotes fertility. This practice echoes gestures documented in ancient Sicilian literature.

Despre tipurile de pâine consumate în Săptămâna Mare în Sicilia: colăceii *panaredda* din Santa Caterina Villarmosa

Preambul. Ceremoniile din Săptămâna Mare în Sicilia prezintă, de la un loc la altul, elemente (acte culturale, acțiuni performative, simboluri ritualice etc.) care dezvăluie, mai mult sau mai puțin evident, obiceiuri specifice istorice și culturale din inima insulei și tradiții religioase deosebite (Buttitta A., 1978; 1990; Plumari, 2003; 2009; Buttitta I., 2016). În unele cazuri, îndeosebi în centrele cu tradiție rurală, anumite secțiuni ale riturilor par a fi susținute de o viziune asupra lumii și de elemente specifice culturilor agro-pastorale și prezintă simboluri (fronze vegetale, desfrâuri alimentare, focuri de tabără și procesiuni cu torțe, mascarade, curse și dansuri cu simulacrele sfinților și marionete etc.) care, amintind de necesitatea promovării ciclului *renovatio temporis*, dezvăluie legătura stabilită la nivel mitic între renașterea primăvărată a naturii și moartea și învierea omului-Dumnezeu (Eliade, 1997: 144. Cfr. Auf der Maur, 1990; Cullmann, 2005). În alte cazuri, în special în orașele și localitățile mai mari, apar momente care perpetuează sau reiau tradiții medievale și baroce răspândite și susținute de regimurile monarhice și de anumite ordine religioase²: procesiuni solemne și sobre ale confreriilor și ale muncitorilor care însoțesc palanchine mari cu grupuri statuare reprezentând scene ale Patimilor lui Iisus, numite generic „mistere”; punerea în scenă, în procesiuni sau reprezentații scenice, a unor episoade marcante ale istoriei sacre; obiceiuri de penitență. Prin urmare, nu există un obicei festiv local care să poată fi considerat reprezentativ pentru multitudinea și bogăția istoriilor și tradițiilor culturale, a practicilor ritualice, a expresiilor artistice și performative articulate sub diverse forme în diferite centre ale insulei. În orice caz însă, ceremoniile din Săptămâna Mare constituie un episod marcant al calendarului ceremonial și un moment rezumativ al vieții laice și religioase a comunității. De altfel, sub multitudinea de forme și semnificații redată în timpul diferitor ceremonii pascale, putem recunoaște câteva aspecte comune și recurente, în primul rând importanța lor absolută ce marchează viața comunității, atât de mult încât Paștele, ca moment fondator al aceluiași calendar ceremonial care organizează perioadele de lucru și viața în comun, poate fi considerat o adevărată sărbătoare de Anul Nou. Totul pleacă de la obiceiurile pascale și totul se întoarce la acestea deoarece povestea morții și a învierii lui Dumnezeu o subsumează în sine pe cea a epuizării ciclice și a renașterii naturii și societății. Elemente în sine de sinteză a istoriei sale culturale, sociale și economice, acestea sunt de fapt oportunități de reprezentare și reafirmare a unui ordin

---

² Monarhia hispanică a urmărit hegemonizarea practicilor sacre, în special la nivel urban, cu scopul de a-și afirma și consolida puterea chiar și în rândul claselor inferioare. Această acțiune s-a desfășurat concomitent cu acțiunea ordinului iezuit Compania lui Iisus, care s-a ocupat de «organizarea regulată și răspândirea spectacularizării sacrului [...], atât prin activitatea pedagogică desfășurată în colegii, cât și prin organizarea de spectacole de teatru dedicate maselor în localitățile mici și mari ale insulei» (Isgrò, 2017. Cfr. Isgrò, 1981; 2011; Bernardi, 1991: 295).

sociale ideale și a sistemului de valori aferent, conturând împreună un moment de exaltare a patrimoniului, tradiției și memoriei (Assmann, 1997; Severi, 2004). În pregătirea și executarea ritualurilor ce se desfășoară din Duminica Floriilor până la Paște, prelungindu-se uneori chiar și pe parcursul săptămânii următoare, se regăsesc reunite și implicate, sub diverse forme și în diferite stadii, într-o solidaritate aparentă, toate instituțiile și componentele societății rurale, inclusiv acea parte a locuitorilor care s-au mutat, temporar sau permanent, în străinătate, în alte regiuni ale Italiei sau în orașele mai mari ale insulei, pentru a-și căuta un loc de muncă și care se întorc așadar în locul de origine pentru a reinnoi sensul de apartenență (Buttitta A., 1990: 82). Întrucât sunt momente de afișare publică a propriei credințe și de expunere a unei identități colective ideale, riturile din Săptămâna Mare sunt, prin urmare, în ansamblul lor, spațiul și timpul electiv de afirmare, negociere și reconfigurare a relațiilor de putere existente între diferitele componente care animă și guvernează, mai mult sau mai puțin oficial, mai mult sau mai puțin explicit, comunitățile: instituții municipale, cler, confrerii, asociații culturale, de meserii, politice, grupări interlope și așa mai departe (cf. Dino, 2008; Caliò, Ceci, 2017; Palumbo, 2020). Fiecare dintre aceste componente, dintre aceste grupări teritoriale, promovează interese specifice și deseori conflictuale, încercând să preia controlul asupra momentelor cheie ale ritualurilor, manipulând în mod artistic simbolismul lor ritualic. Astfel, în spatele unei narațiuni scenice care încearcă să ofere o imagine de ansamblu a unei comunități unite și solidare, capabilă să atenueze tensiuni și conflicte prin împărțirea cultului catolic și a practicilor religioase tradiționale, au loc ciocniri între municipalitate și Biserică, între Biserică și confrerii, între diferite facțiuni ale credincioșilor ce fac referire la puteri economico-politice antagonice.

Simbolismul vegetal și mâncărurile ritualice.

Unele ceremonii pascale sunt caracterizate prin prezența unor simboluri ritualice menite să semnaleze renașterea naturii și revenirea belșugului alimentar. Acestea se regăsesc afișate și aranjate sub diferite forme, în numeroase momente ritualice: de la ramurile de palmier și de măslin din Duminica Floriilor, la lăstarii de grâu (*lavureddi*) din „morminte” și la portocalele de pe „mesele” din Joia Mare; de la mănunchiurile de fasole verde din Vinerea Mare, la florile, fructele proaspete, frunzele, laurii și portocalii din Duminica Paștelui³. În multe localități, în dimineața Duminicii de Florii, ceremonia de binecuvântare a ramurilor este precedată de procesiuni mai mult sau mai puțin lungi, dramatizate uneori de prezența unor actori care pun în scenă intrarea lui Iisus în Ierusalim alături de apostoli. În Gangi, în special, pentru Duminica Floriilor, fiecare dintre cele zece confrerii diferite

³ În timp ce în unele ceremonii motivul reinnoirii ciclice și al regenerării naturii este mai evident, subliniat de utilizarea din abundență a frunzelor veșnic verzi și a florilor de primăvară, în multe altele simbolismul legat de mitologia arhaică a *axis mundi* capătă o importanță mai mare. Acest din urmă tip, în care Crucifixul este purtat în procesiune ridicat pe un stâlp lung, poate fi asociat cu ceremonii precum *u Signuri di li Fasci* din Pietraperzia, *u Trunu* din Barrafranca, *u Signuri Longu* din Castoreale (cfr. Buttitta I., 2006).

poartă în procesiune *o cunocchia*, un mănunchi mare de ramuri de palmier împodobite cu flori, curmale și cruciulițe din lemn. Acestea sunt conduse, împreună cu stindardele și crucifixele confreriilor respective, la Biserica Mamă, în sunetul tobelor. Odată ajunși acolo, membrii confreriei intră în templu și merg să așeze *cununiile* lângă altar pentru a fi binecuvântate. După terminarea ceremoniei, confrății cu respectivele mănunchiuri de ramuri de palmier în mâini formează un cortegiu și pornesc pe străzile din centrul vechi până ajung la Biserica SS. Salvatore. La finalul ritualului, procesiunea se întoarce la Biserica Mamă pentru celebrarea slujbei. Ajunși în fața templului, toboșarii își însoțesc propria *cunocchia* și confrerie până la ușa principală și se opresc aici, continuând să cânte până când *cunocchia* traversează naosul central și este așezată apoi în unul dintre cele două naosuri secundare. După ce au încheiat ceremonia de intrare a frunzelor de palmier, toboșarii, adunați împreună, cântă la tamburine. La sfârșitul slujbei, toate confreriile duc *cununiile* la bisericile de care aparțin, unde sunt desfăcute, iar ramurile sunt împărțite între prieteni și rude. În popor palmierul păstrează o valoare magico-religioasă și i se atribuie rolul de a proteja unitatea familiei și de a alunga bolile și calamitățile (Cusumano, 1990; Cedrini, 1990). Anumite simboluri vegetale la fel de puternice se observă și în timpul anumitor procesiuni din Vinerea Mare, asociind în mod semnificativ tema patimilor și a morții lui Hristos cu cea a renașterii vegetației și a întoarcerii abundenței. Așa se întâmplă în localitatea Bronte, unde, în Vinerea Mare, au loc o serie de procesiuni complexe în care palanchinele sacre sunt împodobite cu fructe de sezon și, în special, cu buchete mari de fasole verde. Dar triumful vegetației este sărbătorit sub toate formele sale în Duminica Paștelui. Așa se întâmplă în Terrasini, unde portocali întregi, decorați cu batiste, *giummi* (funde sferice din lână), panglici colorate, cocarde, cu frunzișul îndesit prin adăugarea de frunze din abundență, sunt conduși în cortegiu pe străzile orașului însoțiți de fanfară. Tinerii burlaci (*i schetti*) sunt cei care se ocupă de transport. Pe drum, ei se întrec în concursuri de îndemânare și forță, ridicând copacii grei și intrând astfel în competiție între ei, dar și cu bărbații căsătoriți. Copacul este apoi ținut în echilibru pe palmă, dar și pe frunte și pe nas. Astfel, tinerii încearcă să își pună în valoare aptitudinile masculine. Burlacii și nevoia lor de a-și afirma public calitățile virile, sunt protagoniști și în Caltabellotta, unde conduc, uneori alergând pe ritmul muzicii rapide (*riattata*), palanchinul (*vara*) cu statuia sfântului Mihail de la primele ore ale dimineții din Duminica Învierii până la întâlnirea serală dintre simulacrele Fecioarei Maria Îndurerate și al lui Hristos Înviat. Aici laurul este cel care domină scena: pe lângă faptul că este folosit din abundență pentru decorarea străzilor, el apare, sub forma unui copac adevărat, în spatele Arhanghelului, pentru a sugera identitatea sa intimă (cfr. Buttitta I., 2006). În rădăcinarea ceremoniei actuale în tradiții puternic marcate de dimensiunea agrară este sugerată și de numeroasele plante de micșunea (*balicu*) care acoperă lancea sfântului și de prezența unui mănunchi de spice în mâna dreaptă a statuii lui Hristos înviat. Și în Burgio, palanchinul sfântului Mihail, purtat pe umeri de tineri, aleargă și dansează pe străzile orașului pe ritmul muzicii tradiționale *sammichiliata*, fiind bogat împodobit cu flori și frunze de laur; acesta din urmă se observă și în decorarea palanchinelor și în mâinile credincioșilor în timpul riturilor de după-amiaza dedicate Sfinților Vito și Luca, care salută Învierea lui Hristos prin

mânuiți îndrăznețe ale palanchinelor. În Misilmeri revenirea la viață și la belșug se sărbătorește diferit. Aici și în multe alte localități din Sicilia, în Duminica Paștelui are loc întâlnirea tradițională dintre Hristos Înviat și Fecioara Maria. Cu această ocazie, cele două palanchine sunt împodobite fiecare cu patru *mazzuna*: compoziții în formă de con cu flori multicolore și fructe, acoperite cu o ramură de palmier.

Paștele se diferențiază în Sicilia și prin obiceiul de a pregăti, oferi și consuma anumite preparate pe bază de grâu: colăcei sau biscuiți cu diverse denumiri, forme și structuri în care, în general, se introduce un ou. Este vorba, evident, de alimente al căror rol simbolic prevalează asupra celui strict nutrițional, întrucât aceste produse de panificație, pe de o parte, subsumează, atât în formele lor, cât și în modurile de consum, valorile și semnificațiile sărbătorii, iar pe de altă parte, se configurează ca adevărate simboluri ale acelor vremuri și ale aceluși loc (vezi Giallombardo, 2003; Buttitta I., 2020). De altfel, ele se recunosc imediat după forma lor deosebită (uneori animală, alteori vegetală, sau asociată cu povestea cristică și cu liturgia) și sunt identificate prin diferite denumiri (vezi Ruffino, 1995). Distribuți, ruși, mâncați, acești colăcei reprezintă, în același timp, un simbol al comunității vii și un mijloc de comunicare socială: «Belșugul alimentar transmite de fapt semnificații legate funcțional de viață și renaștere, de continuitatea grupului exprimată de acele lanțuri de alianțe interpersonale și comunitare care reprezintă scopul final al numeroaselor schimburi de cadouri alimentare practicate în perioada sărbătorilor» (Giallombardo, 1990: 30). Giovanni Ruffino apreciază că „tradiția sărbătorii pascale se caracterizează și astăzi în Sicilia [...] prin obiceiul de a pregăti, oferi și mânca anumite produse speciale de panificație (care acum s-au transformat deja în adevărate prăjituri) cu diferite denumiri, forme și structuri, în care sunt introduse unul sau chiar mai multe ouă” (1995: 29). Este vorba în general de ouă fierte, nedecojite, iar în unele cazuri, colorate (de obicei roșii). De la o zonă la alta, de la un sat la altul, formele variază, unele antropomorfe, altele fitomorfe, altele zoomorfe, unele reproducând obiecte specifice legate de viața lui Hristos, și nu de puține ori coexistă în același loc forme diferite. Colăceii pot fi cu sau fără drojdie, îndulciți sau neîndulciți, ornați și colorați în diferite feluri sau fără niciun fel de decor suplimentar.

Un exemplu bine cunoscut al rolului pe care îl are pâinea în ceremoniile din Săptămâna Mare este dat de „arcele” care, în Duminica Paștelui, încadrează întâlnirea simulacrelor lui Hristos cel Înviat și al Fecioarei Maria Îndurerate în San Biagio Platani și în Casteltermini. În special în San Biagio, arcele ating o complexitate arhitecturală surprinzătoare. Acestea sunt compuse din numeroase pâini dispuse pe cadre complexe realizate din nuiele și stuf, acoperite cu citrice, flori, curmale, rozmarin, crenguțe și frunze de laur și palmier. Aceste pâini prezintă o morfologie variată: gogoși, îngeri muzicanți, clopoței, cocoși, porumbei, crucifixuri, scene ale patimilor etc. Pe de o parte, ele spun povestea lui Hristos, iar pe de alta, prezintă triumful vieții generat de Învierea sa. Hristos înviat pășind pe sub arcadele cu frunze veșnic verzi împodobite cu pâine trezește natura și sugerează belșugul, abundența sperată care va veni odată cu recolta viitoare. Aceste „arce ale triumfului” sunt în ultimă instanță și în armonie absolută cu codul simbolic care

structurează acțiunile ceremoniale pascale, „o parafrază a Pomului Vieții plantat în Duminica Învierii pentru a refonda comunitatea și a regenera forțele naturii» (Buttitta, Cusumano, 1991: 102).

În Resuttano, Villalba și Valledlunga Pratameno se respectă anumite obiceiuri speciale de a mânca pâine și dulciuri ritualice. În această din urmă localitate, în Joia Mare, membrii confreriilor Preasfântului Sacrament sau a Divinului Sacrament, a Maicii Domnului a Rozariului și a Crucifixului-Mama celor Șapte Dureri pregătesc *cinete* în oratoriile de care aparțin. Fiecare confrerie pregătește o masă pe care sunt așezați 13 miei din aluat regal, reprezentându-i pe Hristos și cei 12 apostoli la Cina cea de Taină, însoțiți de 13 pâini speciale, 13 salate, chitri, portocale și feniculi. În centrul mesei se așază o statuie din zahăr, reprezentându-l pe Hristos înviat, împreună cu pâine și vin, simboluri ale Euharistiei. Cei doisprezece confrăți chemați să îi reprezinte pe apostoli vor primi în dar câte un miel, o pâine pentru cină, un chitru, o salată, un fenicul și o portocală. La rândul lor, ceilalți confrăți, vor primi un miel mic din zahăr.

Colăceii *panaredda*.

Printre ritualurile ce se succed în Săptămâna Mare în localitatea Santa Caterina Villarmosa prezintă un interes deosebit cel din după-amiaza zilei de Joia Mare, când, în

Santa Caterina Villarmosa, Giovedì Santo; foto: G. MUCCIO

piața principală a orașului, se așază o masă cu pâine, salată, feniculi și portocale cu intenția de a reprezenta Cina cea de Taină, așa cum se întâmplă cu aceeași ocazie și în alte localități de pe insulă (Villalba, Vallelunga, Gangi, Resuttano etc.).

Introduși în scenă de interpretarea unor cântece polivocale și de sunetul unor *tracculi* (instrumente sonore din lemn) (cf. Macchiarella, 1993; Giordano, 2016), preotul și 12 confrăți care îi întrușipează pe Apostoli, fiecare purtând un sac de iută, sosesc în procesiune dinspre Biserica Mamă și se așază în jurul mesei. În interiorul sacilor, după binecuvântarea oferită de preot, se vor strânge alimentele puse pe masă. Acestea sunt oferite de preot care, după ce pune mâncarea în sac, îmbrățișează și sărută fiecare „apostol”. Între timp, Iuda începe să mănânce pâinea și strânge singur mâncarea, refuzând sărutul preotului când acesta se apropie de el. Acest comportament transgresiv, merit să evidențieze „alteritatea” sa, se regăsește și în alte câteva contexte festive (cfr. Buttitta I., 2020).

Numeroși credincioși participă la ritual, adulți și copii. Aceștia aduc cu ei, în special tinerele credincioase, ridicându-le în momentul binecuvântării, niște pâini speciale, *panariddi/panaredda*, în formă de vulvă. Aceste pâini binecuvântate, odată încheiat ritualul Cinei cea de Taină, vor fi consumate pe loc, înglobând astfel puterea regeneratoare sacră conținută în ele.

Morfologia sexuală evidentă a pâinilor nu este recunoscută în niciun fel de populație, care, mai degrabă, vede în pâini, făcând referire la nume, o reproducere a pâinilor mici, aceste *panaredda*. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că acest termen este utilizat pe scară largă în Sicilia pentru a face trimitere la sexul feminin, la vulvă.

Recurența pâinilor cu acest nume sau a formelor care ar putea, deși printr-un reflex mai puțin imediat, să amintească de sexul feminin sau în orice caz de puterea generativă a femeilor, este de altfel atestată și în alte contexte pascale (vezi Ruffino, 1995). Printre altele, merită amintiți colăceii *luneddi*, pâinici în formă de spirală, cu o mână imprimată în centru, care se mănâncă în Joia Mare în Longi, cu referire explicită la Fecioara Îndurerată. Și în localitatea Nebrodi, joi, se pune în scenă Cina cea de Taină și instituirea Euharistiei. Aceste ritualuri se petrec în incinta Templului, unde, după liturghia spălării picioarelor, confrății aflați în capela Fecioarei Îndurerate rup și mănâncă pâinicile *luneddi*, alături de un pahar cu vin. Amprenta mâinii care se regăsește în centrul fiecărui colăcel o reprezintă simbolic, în conștiința credincioșilor, pe cea a Maicii Sfinte binecuvântătoare.

Revenind la Santa Caterina, trebuie să observăm faptul că forma colăceilor *panaredda* amintește imediat de *mylloi*, o turtă amestecată cu susan și miere în formă de vulvă, la care face referire Ateneu, citându-l pe Heraclide din Siracuza: «Heraclide din Siracuza în lucrarea sa *Despre instituții*, spune că în Siracuza, pentru *Panteleia* cu ocazia *Thesmophoria*, se frământau dulciuri cu susan și miere, în formă de organe genitale feminine, numite în toată Sicilia *μύλλοι*, care sunt transportate și arătate în cinstea zeițelor” (Heracl. Sir., Ist., în Ath., 14.647a). Bellia observă că acest ritual „trebuia să fie răspândit în toată insula și legat de o acțiune ritualică ce consta în „purtarea pe străzi în numele zeițelor”, obiectul unei ceremonii cu caracter de procesiune” (Bellia, 2015: 96).

Potrivit lui Ewa Osek, transportul și afișarea *μύλλοι* trebuie raportate la formele de

obsценitate ritualică tipice ritualurilor tesmoforice: „Forma acestor prăjituri, de organe genitale feminine (ἐφήβια γυναικεῖα), corespunde glumelor vulgare (αἰσχρολογία) pe care Timeu le-a menționat în contextul aceluiasi festival. Nu există nicio îndoială că limbajul vulgar în cauză era specific așa-zisei obsценității ritualice” (Osek, 2018: 287-288. Cf. Rosen, 2015). Obscenitatea ritualică ce servea eficacității ritualului, întrucât, după cum a remarcat, printre alții, Stallsmith, αἰσχρολογία trebuie considerată o formă de „magie a fertilității”, adică „un fel de uniune între limbaj și gesturi cu scop magic protector în vederea restabilirii funcției normale de fertilizare a Demetrei” (D’Elia, 2019-2020: 8. Cfr. Stallsmith, 2008: pag. 115-131).

De altfel, pregătirea, expunerea și consumul de pâine în contexte ritualice se referă, în primul rând, la ritualuri menite să ureze belșug alimentar. Astfel de considerații sunt susținute de o ceremonie similară descrisă de Samos din Delos. Acest autor relatează, tot cu referire la Thesmophoriae, un transport procesional de pâini mari și interpretarea „unei incantații populare care îi invita pe oameni să «saliveze», profitând de belșugul și fertilitatea pe care Demetra și Core le protejau” (Bellia, 2015: 95. Cf. Athenaeus III, 109 e-f). Utilizarea ritualică a pâinilor și a turtelor în timpul Thesmophorae este de altfel atestată în literatură prin menționarea unei turte de susan în *Thesmoforiazuse* a lui Aristofan (Aristoph. Thesm. v. 570) și prin descoperirea, în interiorul sanctuarului Demetrei și a lui Kore din Corint, de numeroase λίκνα miniaturale din teracotă conținând reproduceri de mici prăjituri sau turte de diferite tipuri (cfr. Brumfield, 1997: 147-172).

Afișarea pâinilor, urmată de consumul lor colectiv, era menită să prevestească rezultatul fericit al viitoarei recolte într-un moment critic, cel al semănatului grâului. După cum relatează Diodorus, acesta este, de fapt, momentul celebrării Thesmophorias: „Locuitorii Siciliei, care s-au bucurat primii de descoperirea grâului datorită familiarității lor cu Demetra și Core, au organizat în cinstea fiecăreia dintre zeițe sacrificii și sărbători cărora le-au dat numele acestora și a căror dată de celebrare a indicat clar darurile primite. De altfel, ei au stabilit întoarcerea lui Core pe pământ în momentul în care grâul va fi perfect copt [...]. Au ales pentru sacrificiul în cinstea Demetrei momentul în care începe însămânțarea grâului; au celebrat timp de zece zile sărbătoarea numită în cinstea zeiței, o sărbătoare splendidă prin amploarea decorului, în timpul căreia locuitorii au adoptat vechiul mod de viață» (Diod., *Bibl. Stor.*, V, 2 – 4).

Există cu siguranță o distanță imensă, nu doar cronologică, care separă ritualul de astăzi din Joia Sfântă celebrat în Santa Caterina Villarmosa de riturile tesmoforice din Siracuza. Timpurile și formele riturilor sunt diferite, referenții divini sunt diferiți. Actorii (femeile) și forma pâinilor (vulva) sunt însă similare. Funcția riturilor este și ea asemănătoare. Ele sunt, de fapt, în orice caz, sacrificii fără vărsare de sânge, ofrande aduse zeilor pentru a le recunoaște și celebra puterea, pentru a oferi divinității ceea ce se așteaptă să primească înapoi din belșug, pentru a restabili și, în cele din urmă, a confirma ciclic, prin sărbătoare, acea comuniune între imanentă și transcendentă, între uman și divin, care este necesară pentru viața însăși (cfr. Pirenne-Delforge, 2008: 234 ss.).

Catedrala din Palermo; foto: Corina Isabella CSISZÁR

Bibliografie

- Assmann, Jan (1997)**, *Memoria culturală: scrierile, amintirea și identitatea politică în timpul marilor civilizații antice*, Torino, Einaudi.
- Auf der Maur, Hansjorg (1990)**, *Celebrările în ritmul timpului: sărbătorile Domnului în timpul săptămânii și de-a lungul anului*, Torino, Edițiile Elle Di Ci.
- Bellia, Angela (2015)**, *Mit, muzică și obiceiuri: surse scrise și documentație arheologică a cultului Demetrei*, în R. Carboni, M. Giuman, ediție îngrijită de Sonora, *Dimensiunea acustică în lumea mitică, magică și religioasă a antichității clasice*, Perugia, Morlacchi, pag. 91-118.
- Bernardi, Claudio (1991)**, *Dramaturgia Săptămânii Mari în Italia*, Milano, Vita e Pensiero.
- Brumfield, Allaire (1997)**, *Cakes in the Liknon: Votives from the Sanctuary of Demeter and Kore on Acrocorinth*, in «Hesperia», nr. 66, pag. 147-172.
- Buttitta, Antonino (1978)**, *Paștele în Sicilia*, cu fotografii realizate de M. Minnella, Palermo, Grafindustria.
- Buttitta, Antonino (1990)**, *Sărbătorile de Paște*, Palermo, Sicilian Tourist Service.
- Buttitta, Antonino - Cusumano, Antonino (1991)**, *Pâine și sărbătoare*, Palermo, Guida.
- Buttitta, Ignazio E. (2006)**, *Sărbătorile dedicate laurului în Sicilia*, Palermo, Fundația Ignazio Buttitta.
- Buttitta, Ignazio E. (2013)**, *Continuitatea formelor și schimbarea simțurilor. Cercetări și analize cu privire la simbolismul festiv*, Acireale-Roma, Bonanno.
- Buttitta, Ignazio E. (2016)**, *Drumul Patimilor. Itinerarii turistice și religioase în Săptămâna Mare în Sicilia*, Palermo, Fundația Federico II.
- Buttitta, Ignazio E. (2020)**, *Diavolul, turcul, iudeul. Reprezentările «celuilalt» în cultura tradițională siciliană*, în C. Lisón Tolosana, J. Calatrava, S. Rojo Flores, eds., *Antropología y orientalismo. Homenaje a José Antonio González Alcantud*, Granada, Editorial Universidad de Granada, pag. 40-59.

- Buttitta, Ignazio E. - Perricone, Rosario (2000)**, *Puterea simbolurilor. Studii cu privire la religiozitatea populară*, Palermo, Folkstudio.
- Caliò, Tommaso - Ceci, Lucia (2017)**, *Imaginarul devotat între mafie și antimafie: 1: Rituri, culturi și sfinți*, Roma, Viella.
- Cedrini, Rita (1990)**, “Duminica Floriilor în Gangi”, în Buttitta A. 1990, pag. 121-124.
- Cullmann, Oscar (2005)**, *Hristos și timpul: concepția timpului și a istoriei în Creștinismul primitiv*, Bologna, Dehoniane.
- Cusumano, Antonino (1990)**, *Floriile*, în Buttitta A. 1990, pag. 113-120.
- D’Elia, Giuseppe (2019-2020)**, *Sanctuale tezmoforice în Sicilia* (Lucrare de Licență în arheologie). Palermo: Universitatea Palermo
- Dino, Alessandra (2008)**, *Mafia religioasă: biserica, religia și Cosa Nostra*, Roma-Bari, Laterza.
- Eliade, Mircea (1973)**, *Sacrul și profanul*, Torino, Boringhieri
- Eliade, Mircea (1997)**, *Să spargi acoperișul casei: creativitatea și simbolurile sale*, Milano, Jaca Book.
- Giallombardo, Fatima (1990)**, *Sărbătoare, desfrâu, societate*, Palermo, Flaccovio.
- Giallombardo, Fatima (2003)**, *Masa, altarul străzii: scenariile mâncării în Sicilia*, Palermo, Sellerio.
- Giordano, Giuseppe (2016)**, *Tradiții muzicale între liturghie și devotament popular în Sicilia*, Palermo, Edițiile Museo Pasqualino.
- Isgrò, Giovanni (1981)**, *Sărbătoare, teatru, ritual în istoria Siciliei*, Palermo, Cavallotto.
- Isgrò, Giovanni (2011)**, *Sacrul și scena*, Roma, Bulzoni.
- Isgrò, Giovanni (2017)**, “Reprezentări sacre în timpul Paștelui în Sicilia”, *Dialoguri Mediterane*, nr. 25 (www.istitutoeuroarabo.it/DM/sacre-rappresentazioni-nella-pasqua-in-sicilia).

Macchiarella, Ignazio (1993), “Cântecele sfinte din timpul Săptămânii Mari în Sicilia”, *Arhiva tradițiilor tradițiuni populare siciliene*, nr. 33-34.

Osek Ewa (2018), *Ritual Imitation During the Thesmophoria at Syracuse: Timaeus of Tauromenium's History of Sicily*, in Heather L. Reid and Jeremy C. DeLong, eds., *The Many Faces of Mimesis. Selected Essays from the 2017 Symposium on the Hellenic Heritage of Western Greece*, Sioux City (Iowa), Parnassos Press, pag. 279-292.

Palumbo, Berardino (2020), *Plecarea sfinților. Închinări ritualice și practici mafioate*, Bologna, Marietti.

Pirenne-Delforge, Vinciane (2008), *Retour à la source. Pausanias et la religion grecque*, Liège, Centre International d'étude de la religion grecque antique.

Plumari, Angelo (2003), *Săptămâna Mare în Sicilia. Ghid pentru ritualuri și tradiții populare*, Troina, Città Aperta.

Plumari, Angelo (2009), *Exprimări de religiozitate populare ale Săptămânii Mari în Sicilia*, Troina, Città Aperta.

Rosen, Ralph (2015), *Aischrology in Old Comedy and the Question of 'Ritual Obscenity'*,” in M. Bastin Hammou, O. Charalampos, eds., *Carnaval et comédie. Actes du colloque international organisé par l'équipe PLH-CRATA, 9-10 décembre 2009*, Besançon, Université de Toulouse Le Mirail - Institut des Sciences et Techniques de l'Antiquité, pp. 19-33.

Ruffino, Giovanni (1995), *Pâinea de Paște în Sicilia. Un eseu de geografie lingvistică și etnografică*, Sicilia, Palermo, Centrul de Studii filologice și limbaje siciliene.

Severi, Carlo (2004), *Parcursul și vocea: o antropologie a memoriei*, Torino, Einaudi.

Stallsmith, Allaire (2008), *The name of Demeter Thesmophoros*, în «Greek, Roman, and Byzantine Studies», nr. 48, pag. 115-131.